

Pasivaikščiėjimai po Vilnių

*Pažintinės knygos apie Vilnių
vaikams ir paaugliams*

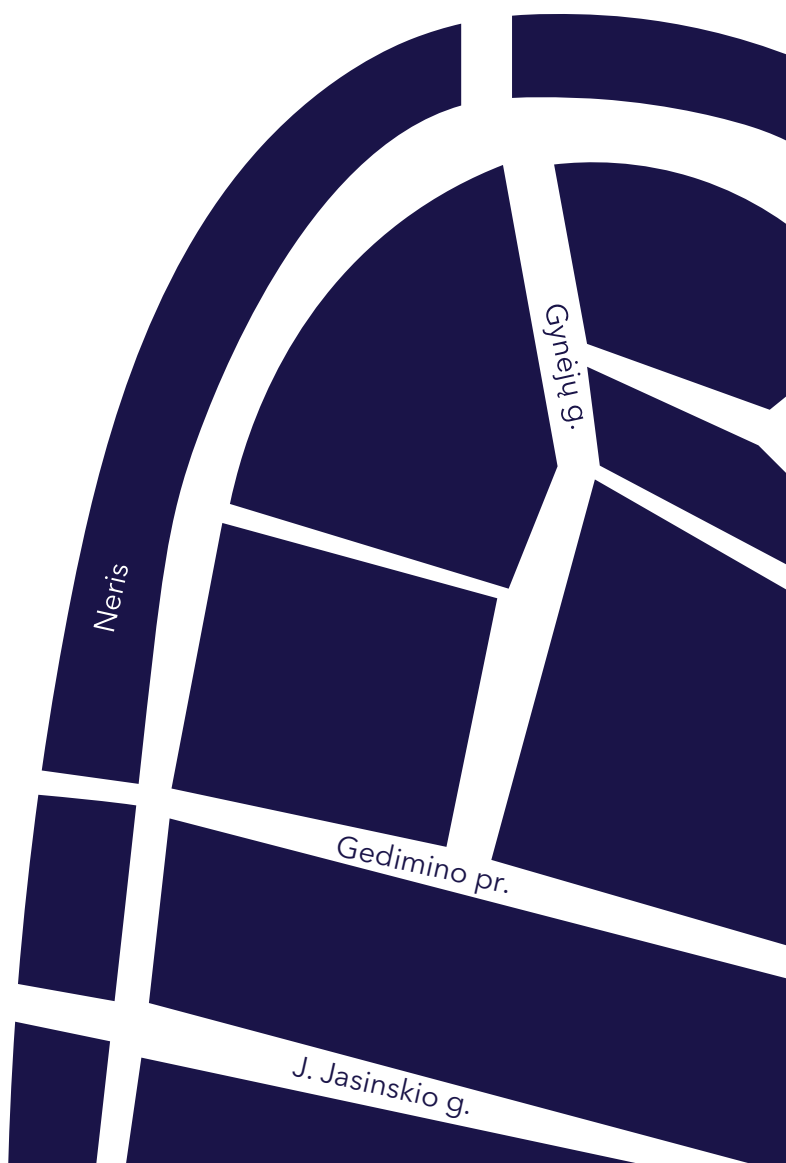

LIETUVOS NACIONALINĖ
MARTYNO MAŽVYDO
BIBLIOTEKA

„Gražus yra Vilnius. Gražus ir rytui auštant, ir dienos skuboje, ir vakaro susimąstyme. Ar krenta ant jo lengva pavasario žaluma, ar karaliauja lėta Lietuvos vasara jo parkuose, ar šnabžda auksiniai rudens lapai po kojomis, ar leidžiasi sniegas mėlyname rūke į siauras jo gatves – visada gražus yra Vilnius. Ir nežinai, kada jis gražesnis.“

Ramonas, Antanas. Paskutinis Gediminaitis. Iš: *Vilniaus legendos*. Lietus, 2001

Žmonėms, kurie atvykę iš kitų Lietuvos vietų, taip pat užsienio turistams kuo išsamesnį vaizdą apie šio miesto grožį ir išskirtinumą padeda susidaryti istorinės knygos, pažintiniai vadovai, grožiniai kūriniai – įvairaus sudėtingumo, meninės vertės, skirti išskirtinai suaugusiems arba labiau pritaikyti vaikams. Šiame leidinyje trumpai apžvelgiamos vaikams ir paaugliams skirtos knygos, leidžiančios geriau pažinti miestą, jo visumą, detales, istorinius laikotarpius ir t. t.

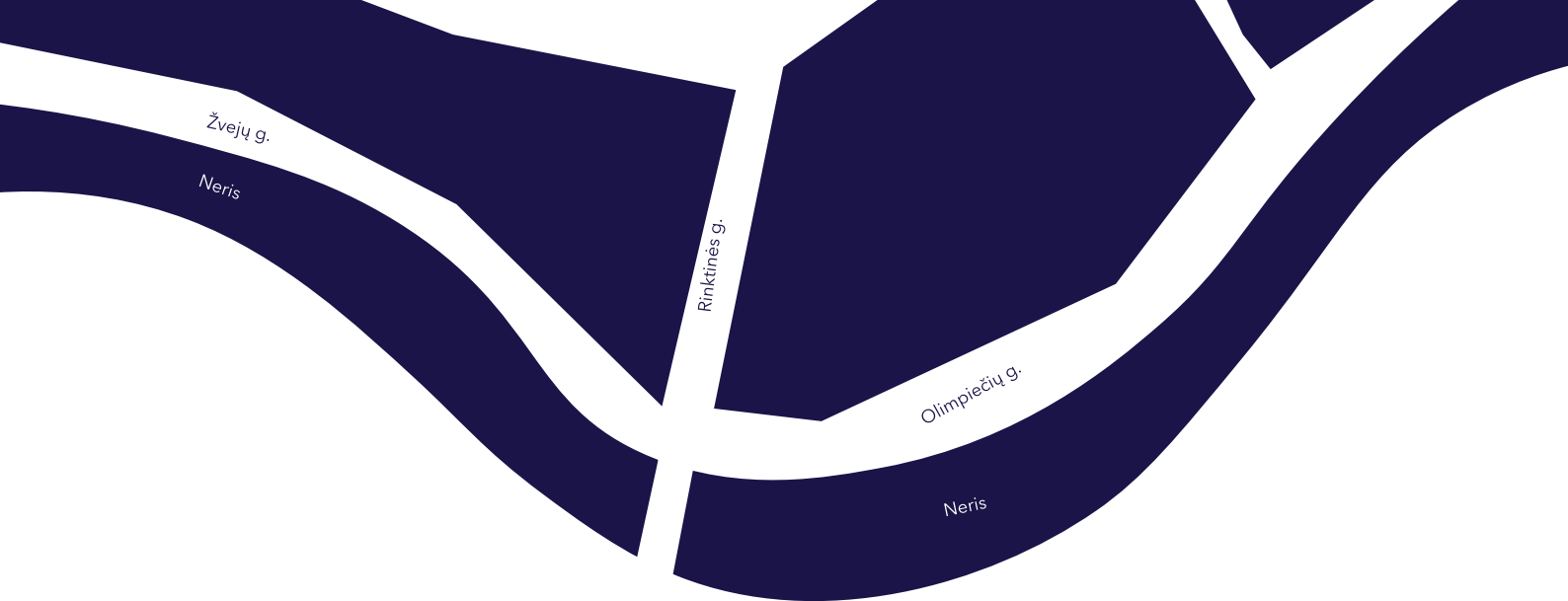
Pasivaikščiojimai po Vilniaus epochas. Pažintiniai tekstai

Sudėtingą Vilniaus istoriją, jo daugiasluoksniškumą kai kurie knygų autoriai atskleidžia pasirinkdami vieną epochą, asmenį ar žymesnį pastatą, kiti surizikuoja viename kūrinyje aprėpti visą šio miesto istoriją. Knygos **„Vilniaus rūmai ir jų šeiminkai“** autorės Nelė Kostinienė, Živilė Mikailienė ir dailininkė Lina Itagaki taikliai pasirenka jaunesniems skaitytojams papasakoti visų Lietuvos valdovų istoriją, kaip pagrindą naudodamos tokią svarbiausią sąlygą – visi jie gyveno Valdovų rūmuose. Taigi visai logiškai knyga pradedama nuo Vilniaus įkūrimo, primenama Gedimino sapno legenda, o baigiama apleistų Valdovų rūmų griūtimi ir šių dienų paveikslėliu apie edukacijas atstatytame pastate. Autorės graškčiai, tiksliai ir įdomiai laviruoja per istoriją (išskirtinį ir žavų formatą pajvairina komiksų elementai, schemos ir žemėlapiai, atvartai; gausu dokumentinės medžiagos: laiškų, kronikų ištraukų), vienodai skirdamos dėmesio ir iškiliems valdovams, ir mažiau žinomiems valdytojams. Per visą pasakojimą iš akių nepaleidžiami Vilniaus valdovų rūmai: stebima jų raida, dėstoma statybų, tobulinimo, gražinimo ir pagaliau griūties istorija.

Ką tik pasirodžiusi Lietuvos nacionalinio muziejaus knyga **„Aš esu vilnietis“** yra Istorijų namuose surengtos proginės parodos „Aš esu vilnietis“ katalogas. Jo sudarytojai užsibrėžė chronologiškai pereiti per visas Vilniaus epochas, tik tai daroma atgaline tvarka, pradedama nuo naujausių laikų: „Vilnius – nepriklausomos Lietuvos sostinė“, „Vilnius sovietinės okupacijos metais“, „Vilnius Lenkijos valstybės sudėtyje“, „Vilnius Rusijos imperijos gniaužtuose“, „Vilnius – Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės sostinė“. Išskiriami kiekvienos epochos svarbūs vilniečiai. Šios knygos-katalogo sudarytojai pasirinko mažiau žinomas, bet įdomias asmenybes, pavyzdžiui, Mikalojų Lancicijų, Maldį, brolių Bertoldą, Andrių Vrublevskį ir kt. Knyga sumaketuota tvarkingai, logiškai, išlaikant vientisumą – viena atvarto pusė skiriama veikėjui, kita – jo epochos ar asmeninės istorijos detalėms atskleisti. Kataloge gausu įdomios informacijos, jis gražiai išleistas, tačiau adresatas neaiškus – veikiausiai rengėjai siekė įtikti visiems be išimties parodos lankytojams.

Pasivaikščiojimai po Vilniaus epochas. Grožiniai tekstai

Adresatas aiškesnis, kai su epocha autorius stengiasi supažindinti grožiniuose kūrinuose. Pirmiausia būtų galima kalbėti apie Justino Žilinsko **„Mano Vilnius mano“** ir pagal šią knygą nupieštą komiksą – Justino Žilinsko ir Povilo Vincento Jankūno **„Atgal į Vilnių“**. Abiejose knygose du paaugliai, Aistė ir Simas, sename apleistame name Antakalnyje, pasinaudodami senojo metraštininko pagalba, keliauja laiku. Nors knygos pradedamos Gedimino sapno legendos interpretacija, vėliau išryškėja išskirtinai pažintinė, edukacinė funkcija – kiekviename skyriuje vaikai patenka į vis kitą istorinį Vilniaus laikotarpį ar epochą: į karalienės Bonos laikus, patiria Baroko negandas, išgyvena carų valdymo laikotarpį ir t. t., kol pasiekiami šie laikai (Sausio 13-osios įvykiai ir kiti). Rašytojas surinko ir susistemino daug medžiagos, tačiau sumanymas supažindinti su absoliučiai visu Vilniumi, pradedant Lizdeika ir baigiant Gavelio ar Ivanauskaitės vaiduokliu, gan rizikingas. Knygoje „Mano Vilnius mano“ pateikiamas žemėlapis su maršrutais, kuriais galima vaikščioti savarankiškai: „Laisvės trasa“, „Nuotykių Pavilnyje“, „Senajo miesto stebuklai“, „Vilnietiški kalneliai“; antrasis jos leidimas

papildytas nedidele iliustruota knygele, kurioje skaitytojai gali pamatyti, kaip galėjo atrodyti pagrindinio veikėjo pieštas komiksas. Svarbu į tai atkreipti dėmesį, nes knyga „Mano Vilnius mano“ po penkerių metų išleista kaip atskiras komiksas pavadinimu „Atgal į Vilnių“. Sumanymas paversti šią knygą komiksu sveikintinas – ir įdomu, ir gal paskatins paimti ją į rankas tuos, kurie mažiau skaito, kuriems priimtinesnė vaizdų kalba. Vis dėlto adaptuojant tekstą komiksui reikėtų apgalvoti siužetinę liniją, nes autoriams gan sunku suvaldyti ir kompaktiškai sudėlioti milžinišką pirmos knygos informacijos srautą.

Nedidelėje Živilės Miežytės knygelėje **„Vilniaus Vilnius“** šiuolaikinis vaikas taip pat perkeliamas į kitą epochą – besivydamas priklydusį šunelį trečiokas Gediminas supranta patekęs į senąjį Vilnių, į vieną 1930-ųjų dieną. Autorė apsiriboja vienu istorijos epizodu ir neaprašo kokių nors „grandiozinių“ įvykių – jai svarbu pavaizduoti Vilniaus atmosferą, perteikti nuotaiką. Vaiką po to meto miestą vedžiojantis žydas Abraomas supažindina su žydų bendruomenės gyvenimu, realijomis. Knygos veikėjai, užsukę į Šlapelių knygyną, sutinka besidarbuojantį fotografą Bulhaką – parodyta, kaip gan taikiai sugyveno skirtingos Vilniaus bendruomenės, atskleistas miesto įvairiapusiškumas ir skirtumas nuo dabartinių dienų.

Vienai epochos dienai skirta ir nedidelė spalvota knygelė **„Karališka vaikystė: viena 1529 metų rudens diena“** (autorės Nelė Kostinienė, Živilė Mikailienė ir dailininkė Lina Itagaki). Skaitytojas perkeliamas į tą rudens dieną, kai devynmetis Žygimantas Augustas karūnuojamas Lietuvos didžiuoju kunigaikščiu. Ji prasideda kaip įprastinė valdovo sūnaus diena. Autorės spėja mums parodyti ne tik smalsaus, judraus tų laikų berniuko kasdienybę, bet ir aplinką, kurioje jis auga: jo kambarį, rūmų virtuvę (galima rasti ir gardžių vaflių receptą), tėvo biblioteką, sargybines ir t. t. Netrūksta žinių apie Gediminaičių genealoginį medį, pačias karūnavimo iškilmes. Antra knygelės dalis skirta savarankiškomis veikloms, ji papildyta spalvinimo lapais, lipdukais, užduotimis ir t. t.

Pasivaikščiojimai po praeitį, atsigręžimas į ją, kaip matėme, suteikia autoriams nemažai medžiagos. O jei norėtume pasidairyti po Vilnių dabar, šiomis dienomis? Taip, kaip daro turistai, naudodamiesi kelionių vadovu?

Pasivaikščiojimai po Vilnių

Rūtos Norkūnės knygelė „**Vilnius. Vija ir Meška miestinėja**“ yra pats tikriausias miesto gidas vaikams. Joje pateikiama ir chronologinė istorijos liniuotė, kuri padės suvokti svarbiausias miesto datas, ir tradiciniai turistiniai maršrutai, vedantys į Katedrą, Prezidentūrą, Vilniaus universitetą. Žengiama ir į kitus, ne tokius centrinius rajonus, pavyzdžiui, Rasas, Naujininkus, Antakalnį, Karoliniškes. Primenama apie svarbiausias Vilniaus šventes ir renginius – ir tai nėra tik sausa informacija. Nors pasirinkta struktūra primena vadovus po miestą suaugusiesiems, knyga nėra „oficiozinė“, šalta, ji pritaikyta jaunesniems skaitytojams ir turistams – vaikams tinkama stilistika perpiešti žymiausi pastatai ir miesto rajonų ar kvartalų schemas. Bene smagiausia dalis – ekskursija po Vilnių susipažįstant su gyvūnų skulptūromis, pateikti pravartūs trumpi, konkretūs jų aprašymai, taip pat žemėlapis, padėsiantis tas įžymybes rasti. Tokia knyga džiugina, ji itin reikalinga – nemažai pačių vilniečių pažįsta tik miesto centrą ar savo gyvenamąjį rajoną, ką jau kalbėti apie atvykėlius iš kitur. Labai reikėtų šią knygą išleisti populiariausiomis užsienio kalbomis.

Kiek kitokiais maršrutais skaitytojus po Vilnių vedžioja Arūnas Bėkšta ir Kamilė Bėkškaitė-Dirsienė knygelėje „**Atrandu ir spalvinu Vilnių = Discover and colour Vilnius**“. Autoriai pasuka į šoną nuo svarbiausių miesto įžymybių ir atkreipia dėmesį į rečiau aptariamus ar vaizduojamus objektus – ne taip dažnai minimus įvairių konfesijų religinius pastatus, atokesnes gatveles, skersgatvius, kiemus. Piešinius galima spalvinti, spausdinti keliais variantais – gal skaitytojas norės juos spalvinti keliais būdais ar įvairesnėmis priemonėmis. Prie kiekvieno pateikiamas trumpas paaiškinimas lietuvių ir anglų kalbomis, taip pat ir QR kodai, nurodantys, kur rasti daugiau informacijos. Knyga labai tinkama visoms amžiaus grupėms, taip pat užsieniečiams.

Simono Kvinto erdvinė (angl. *pop-up*) knygelė „**Sveikas, Vilniau**“ kviečia pasivaikščioti ne po tą miestą, koks jis buvo, o koks jis yra dabar, pajusti jo gyvybę, energiją ir pulsavimą. Pastatai, gatvės čia yra tik miesto gyvenimo fonas. Autorius pasirenka skaitytojams pristatyti svarbiausius miesto įvykius: Vilniaus knygų mugę, Kaziuko mugę, Gatvės muzikos dieną, Vilniaus maratoną ir Kalėdas. Tai daug iliustruotas leidinys, kokių gausu užsienyje, jame yra užduočių, pavyzdžiui, surasti prapuolusį veikėją ar ką nors suskaičiuoti, tik užduotys sklandžiai pritaikytos Vilniui: surask penkias verbos, mugėje pasimetusį kunigą, dingusį kunigaikščio Gedimino kardą ir t. t. Skaitytojui pateikiamas ir nedidelis miesto žemėlapis.

Knygoje „**Gatvių susitikimai: o kas, jei Vilniaus gatvės šnekėtųsi?**“ Agnė Ulytė ir Monika Vaicenavičienė bevaikščiojant po Vilnių tarsi kviečia stabtelėti... sankryžose. Šios knygos, kurios užuomazgos buvo autorių tinklaraštis internete, pagrindinė idėja – kas būtų, jei susitiktų istorinės asmenybės ar reiškiniai taip, kaip susikerta jų vardais pavadintos Vilniaus gatvės. Trumpi vieno langelio komiksai – tarsi kadrai, pateikiantys įsivaizduojamų gatvės pokalbių nuotrupas. Kartais atspirtimi tampa veikėjų biografijos, kūryba, kartais – netikėti lingvistiniai sutapimai, kartais – šiandieninės tų gatvių aktualijos. Ši originalaus sumanymo ir struktūros knyga, piešta kaip komiksas, skaitytojui bene gražiausiai ir geriausiai iš visų pažintinių knygų parodo Vilniaus miesto paradoksalumą, daugiasluoksniškumą ir nenuspėjamumą. Atsitiktiniai susi-

tikimai lyg užveda ant kelio, skatina daugiau domėtis ir kartu nebijoti žaisti, suteikia galimybę bent trumpam prisiliesti prie tokio Vilniaus, kokio skaitytojas galbūt dar nežino, nepažįsta, ir iš naujo atrasti vietas, kuriomis įpratęs vaikščioti.

Kai po miestą (o ir po savo kolekcijas) pradeda vedžioti Vilniaus muziejai, galima tikėtis tikrai įdomių leidinių, ypač jei sudarytojai naudojami sukauptais fondais, medžiaga, iliustracijomis. (Šiai kategorijai priklauso aptartos Nelės Kostinienės, Živilės Mikailienės ir Linos Itagaki sukurtos knygos.) Lietuvos nacionalinis dailės muziejus 2019–2022 m. inicijavo projektą **„Spalvink Vilnių“**. Išleistos penkios šios serijos knygelės: „Miesto įkūrimas“, „Miesto gyvenimas“, „Pastatų istorijos“, „Valdovų miestas“ ir „Miestiečiai“. Svarbu ir įdomu, kad tai ne tik „gyvi“ leidiniai – serija „Spalvink Vilnių“ turi atitikmenį internete – interaktyvią knygą-žaidimą (<https://www.lndm.lt/spalvink-vilniu/>). Čia galima rasti visų knygučių tekstus, vaizdus ir juos spalvinti interneto programa, dėlioti dėlionės ir žaisti atminties žaidimą. Vis dėlto pačios knygos, kuriose itin gausu įdomios ir aktualios informacijos, matyt, liko nuošalyje dėl „spalvinimo knygelės“ etiketės, juolab kad jos visai nepritaikytos spalvinti – skaitytojui tik pateiktos nespalvotos reprodukcijos, o jas spalvinti sudėtinga ir dažnai nėra nekyla ranka.

Bažnytinio paveldo muziejaus leidinys **„Vilniaus arkikatedros mįslės“** – ne apie visą miestą, epochą, o apie vieną pastatą – pagrindinę miesto šventovę. Leidinys puikiai parengtas – pateikta ne tik daug istorinės medžiagos, bet ir gausybė kūrybinių užduočių, galvosūkių, kurie padeda jauniems skaitytojams lengviau ir įdomiau suvokti informaciją apie Katedros istoriją ir dabartį, jos požemiuose palaidotas asmenybes ir mūruose paslėptus lobius. Originalūs maketo sprendimai, atverčiami slapti langeliai, iššokantys (angl. *pop-up*) elementai, iškarpos, lipdukai leidinį daro panašų į interaktyvų žaidimą.

Ne visi įdomesni projektai (gal ir dėl finansinių ribojimų) įgyvendinami, perkeliama ant popieriaus. Pasivaikščiavimui po Vilnių vadovų, sumaketuotų kaip nedidelės pažintinės knygelės, galime rasti ir internete. Vertėtų atkreipti dėmesį į Akvilės Magicdust trilogiją „Vilnius. Eime!“, kurios temos: „Vilnius. Eime! Stebuklingas žemėlapis“, „Vilnius. Eime! Baisioji Užupio paslaptis“, „Vilnius. Eime! Apgavystė Naujamiestyje“ (daugiau informacijos: <https://neakivaizdinisvilnius.lt/studijos/vilnius-eime-leidinys-jaunimui/>).

Autorė, pasitelkdama įtraukią komiksų stilistiką, vedžioja skaitytojus mažiau pažįstamomis miesto vietomis.

Dar neparašytas Vilnius

Vilnius pradeda naują šimtmetį – šis miestas dar daug ko nepapasakojo ir neparodė. Jis įvairus ir daugiasluoksnis – gali būti, jog už aptrupėjusio ar stiklinio kampo laukia nauja istorija, kuri virs užduočių knygele ar pažintiniu pasivaikščiavimu. Reikia tikėtis, kad nurimus gimtadienio šventei leidiniai apie Vilnių neišsėks, daugiau jų bus išleista užsienio kalbomis, o pasiekiamumas ir sklaida pagerės.

Rekomenduojamos knygos

Pasivaikščiojimai po Vilniaus epochas. Pažintiniai tekstai

Kostinienė, Nelė; Mikailienė, Živilė. *Vilniaus rūmai ir jų šeimininkai*

Aš esu vilnietis: parodos katalogas

Keliavimas per Vilniaus epochas. Grožiniai tekstai

Žilinskas, Justinas. *Mano Vilnius mano*

Žilinskas, Justinas; Jankūnas, Povilas Vincentas. *Atgal į Vilnių!*

Kostinienė, Nelė; Mikailienė, Živilė. *Karališka vaikystė*

Miežytė, Živilė. *Vilniaus Vilnius*

Pasivaikščiojimai po Vilnių

Norkūnė, Rūta. *Vilnius. Vija ir Meška miestinėja: miesto gidas*

Bėkšta, Arūnas; Bėkštaitė-Diršienė, Kamilė. *Atrandu ir spalvinu Vilnių = Discover and colour Vilnius*

Kvintas, Simonas. *Sveikas, Vilniau!*

Ulytė, Agnė; Vaicenavičienė, Monika. *Gatvių susitikimai*

Spalvink Vilnių. Miesto įkūrimas

Spalvink Vilnių. Miesto gyvenimas

Spalvink Vilnių. Pastatų istorijos

Spalvink Vilnių. Valdovų miestas

Spalvink Vilnių. Miestiečiai

Vilniaus arkikatedros mįslės

Parengė Lietuvos nacionalinės Martyno Mažvydo bibliotekos
Vaikų ir jaunimo literatūros departamento
Tyrimų ir sklaidos skyriaus vyriausioji tyrėja Asta Plechavičiūtė

Redagavo Lietuvos nacionalinės Martyno Mažvydo bibliotekos
Komunikacijos ir rinkodaros departamento
Leidybos skyrius